

УДК 378.018.43:(378.6.:37)

О. І. КРАВЧЕНКО

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка, Луганськ

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

У даній статті розглянуто методологічні засади управління розвитком дистанційного навчання в педагогічному університеті, які створюють методологічну базу управлінського процесу і надають можливість простежувати його зміни й динаміку. Підбір методологічних підходів ураховує специфіку проблеми, погляди на шляхи її вирішення, а також своєрідність управлінського процесу та результатів розвитку дистанційного навчання.

Ключові слова: управління, розвиток, дистанційне навчання, діалектичний підхід, синергетичний підхід, системний підхід.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування педагогічних університетів є важливою складовою сфери освіти. Кожний вищий навчальний заклад підвищує ефективність використання наукового та педагогічного потенціалу за рахунок інтеграції різних форм і видів педагогічних технологій, щоб задовольняти потреби

в підготовці висококваліфікованих фахівців. Педагог, який має бажання змінити фаховий напрямок або підвищити кваліфікацію, не від'їжджаючи з дому, міг б задовольнити свої потреби за допомогою дистанційного навчання. На сучасному етапі розвитку суспільства вищі навчальні заклади поряд з традиційними освітніми використовують технології, які передбачають навчання на відстані. Неінституціональні форми навчання допоможуть значно підвищити кількісні показники контингенту університету.

Розвиток дистанційного навчання обумовлений його економічною ефективністю та доцільністю. Дистанційне навчання має свої специфічні риси й закономірності, які обумовлюють сукупність управлінських процесів щодо його розвитку в педагогічному університеті.

Перед сучасною системою освіти постає не просте завдання – підготувати нове покоління в умовах розвитку інформаційного суспільства, оскільки постійно відбуваються зміни в науці, техніці й виробництві, з'являються нові інформаційні технології, які надають майбутнім фахівцям великих можливостей щодо їх подальшої професійної діяльності. В умовах глобальної інформатизації суспільства конкурентноздатність випускників визначається рівнем їх інформаційної компетентності, а рейтинг вищого навчального закладу тим, наскільки доцільно в навчальному процесі враховуються тенденції розвитку комп'ютерних технологій.

Аналіз досліджень і публікацій. Питанням реформування вищої освіти та проблемам філософії освіти присвячені праці Б. Гершунського, І. Зязюна, В. Андрущенка, В. Краєвського, В. Лутая, В. Кременя, С. Клепка, В. Телиповського. Ця галузь філософських знань орієнтована на усвідомлення шляхів розвитку системи освіти в ХХІ столітті.

Виклад основного матеріалу. Наукові методи філософського пізнання є загальними та конкретними. Загальнонаукова методологія управління розвитком дистанційного навчання передбачає такі підходи: діалектичний, синергетичний, системний. Підбір методологічних підходів урахує специфіку поставленої проблеми, свої погляди на шляхи її вирішення, а також своєрідність управлінського процесу та результатів розвитку дистанційного навчання.

Гносеологічні основи в управлінні складає знання, що формується на гносеологічному рівні його методологічного аналізу (перший, найбільш загальний рівень аналізу). Це знання реалізує пізнавальну функцію теорії, що забезпечує вивчення проблем пізнання соціальної дійсності та її специфічної частини, – управлінської практики; відношення наукового знання і практики; загальні передумови пізнання соціальної дійсності й умови достовірності і істинності отриманого знання.

Трансформація положень теорії пізнання стосовно управління дозволяє віднести їх до її гносеологічних основ, основ дослідження і перетворення конкретного об'єкту. При цьому вельми важливими є наступні умови застосування положень теорії пізнання до аналізу і практичного перетворення управлінської практики.

Н. Каськов уважає, що послідовні стадії: становлення, формування, функціонування будь-чого та його перетворення в інше, більш прогресивне, ніж воно само, й прийнято називати розвитком. У залежності від того, як трактується «розвиток» в історії філософії й науці склалися дві основні концепції розвитку: діалектична й метафізична. Діалектична концепція, не заперечуючи збереження та повторюваності, стверджує, що розвиток пов'язаний з виникненням чогось нового, прогресивного, й витоки його знаходяться в предметах і явищах, які розвиваються або виникають з характеру зв'язку між ними. Метафізична концепція, абсолютизуючи моменти збереження й повторюваності в розвитку, розглядає розвиток як просте збільшення або зменшення того, що вже існує, а джерело розвитку завжди шукає поза предметами і явищами, які розвиваються [3, с.250]. Управління розви-

твом дистанційної освіти – динамічна, внутрішньо взаємозв’язана система, що взаємодіє із зовнішнім середовищем, тому одним з найбільш прийнятних підходів її дослідження ми вважаємо діалектичний, який на гносеологічному рівні методологічного аналізу є „загальною основою методології менеджменту, що дозволяє розглянути управлінські проблеми в їх постійному взаємозв’язку, русі та розвитку” [6]. Закони діалектики займають особливе місце в методології пізнання. Вони описують найбільш загальні, атрибутивні, властивості як матеріального світу, так і інформаційного простору, і тому можуть бути використані для вирішення широкого кола управлінських завдань.

Базовим законом цього учення виступає закон *єдності і боротьби протилежностей*, який зазвичай звучить таким чином: „наявність протиріч в системі викликає рух, який направлений на вирішення цих протиріч” та „рух системи означає існування в ній протиріч”, [5, с.249], а основоположним принципом – *принцип загальних зв’язків явищ*. Це означає, що для вивчення системи управління розвитком дистанційної освіти необхідно розглянути всі його сторони й зв’язки.

При цьому розвиток дистанційної освіти як загальний процес проходить ступені, що періодично повторюються, але кожного разу на більш високому рівні та все це здійснюється за спіраллю [2, с.29]. Спіралеподібний рух забезпечує постійне накопичення знань і досягнення з часом нових рівнів розвитку дистанційної освіти.

Другий закон діалектики, який прийнято називати *законом переходу кількості в якість*, не має зручного формулювання аксіоматичного типу. Найчастіше він записується в наступному вигляді: „накопичення непомітних, поступових змін у певний для кожного процесу момент необхідністю призводить до суттєвих, корінних, якісних змін, до стрибкообразного переходу від старих якостей до нових” [7, с.254].

У розгорненій формі дане твердження щодо управління розвитком дистанційного навчання означає, що протягом певного (тривалого) часу система дистанційної освіти в університеті розвивається, зберігаючи свою структуру, а потім відбувається якісний стрибок, що виражається в заміні однієї структури системи іншою, причому тривалість стрибка багато менше періоду квазістаціонарної.

Закон заперечення заперечень „містить в собі чотири основні риси: розвиток як заперечення, поступовий характер розвитку, поступовість розвитку і відоме повторювання на останній стадії розвитку деяких суттєвих рис першого ступеня, але на новій основі” [7, с.69]. Дійсно, виражаючи спадкоємність у системі управління розвитком дистанційного навчання, зв’язок нових цілей, завдань, прийомів і методів зі старими, повторюваність на вищій, сучаснішій стадії розвитку деяких рис попередньої стадії, він ілюструє принципові особливості процесу руху системи – створення нових управлінських явищ, які виявляються „третіми” стосовно до пар протилежностей, що викликали рух, і виявляє суперечливий, скороминущий характер цих явищ.

Діалектичний підхід припускає використання разом із загальнонауковими методами дослідження (проб і помилок, від простого до складного, ізоляції і конкретизації, зведення і виведення, аналізу і синтезу та ін.), що носять допоміжний характер, застосування нами основного діалектичного методу - методу сходження від абстрактного до конкретного.

Діалектичний метод має певний набір правил, прийомів дослідження управлінських процесів. Ці прийоми є все тими ж таки загальними діалектичними принципами, тільки сформульовані в імперативній формі.

Діалектичний підхід до дослідження у зв’язку з його положеннями про постійність змін, що відбуваються, в управлінні розвитком дистанційного навчання, необхідності заміни всього, що застаріває новим є найбільш прогресивним. По суті, вибір і використання принципів і методів діалектичного підходу до дослідження в

поєднанні з методологічним інструментарієм інших підходів є в сучасний період його практичною формулою [4].

Можна відзначити: діалектика як метод дослідження є дієвим інструментом пізнання. Явно або неявно вона присутня в багатьох філософських і наукових відкриттях і досягненнях сучасності. Проявом і конкретизацією діалектичних принципів є загальна теорія систем і принцип глобального еволюціонізму. Свідоме застосування діалектики дає можливість правильно користуватися поняттями, враховувати взаємозв'язок явищ, їх суперечність, мінливість, можливість переходу протилежностей одне в одне. Тільки діалектичний підхід до аналізу явищ природи, суспільного життя і свідомості дозволяє розкрити їх дійсні закономірності і рушійні сили розвитку, науково передбачати прогресивні процеси і знаходити реальні способи його творення.

Таким чином, діалектика є глибоким евристичним способом опису і вивчення реальності. Її початковий постулат – визнання саморозвитку матеріального світу як наслідок становлення і вирішення протиріч – отримав в другій половині ХХ століття серйозне підкріплення й конкретизацію в ідеях синергетики – теорії самоорганізації складних систем. Закони самоорганізації природно пояснюють багато парадоксальних ефектів становлення, і цим „повертають наукову думку на класичну дорогу здорового глузду, проте вже «приправленого» елементами діалектики. Адже поняття самоорганізації об'єднує еволюцію й становлення, і виступає як виводне стосовно до саморуху – центрального поняття діалектики” [6].

У багатьох сучасних дослідженнях використовується синергетичний підхід, заснованими якого є І. Пригожин та І. Хакен. Синергетичний підхід досить часто використовується в наукових дослідженнях, оскільки за допомогою його можна дослідити самоорганізацію й еволюцію будь-яких явищ, в тому числі й управлінських процесів.

Синергетичний ефект надає можливість управлінню враховувати прямий і непрямої вплив та взаємодію багатьох факторів всередині й зовні системи. Синергетизм дозволяє самоорганізуватися системі управління розвитком дистанційного навчання спочатку на нижчому рівні управління, а потім вже на вищому рівні. Кожна підсистема – це самостійна ланка великого ланцюга, яка містить в собі внутрішні фактори, які підтримують у ній рівновагу й зберігають її від руйнування як складної системи.

Синергізм в управлінні означає спільну дію ряду принципів в одному і тому ж напрямі на основі підходу до людини, що бере участь в управлінському процесі. Це дає управлінській системі можливість здійснювати самоорганізацію. Синергетичне здійснення дозволяє керівній і керованій системам вибирати цілі й засоби їх досягнення, проектувати свій шлях розвитку. Синергетичний підхід до управління розвитком дистанційного навчання передбачає розробку моделей управлінського процесу та змісту алгоритмів реалізації поставлених цілей.

До систем, які самоорганізуються, належить мережа Інтернет, яка має безпосередній вплив на розвиток дистанційного навчання. У нашому дослідженні розвиток дистанційного навчання є розвитком діяльності високоорганізованих систем, які здатні до саморозвитку та самовдосконалення.

Синергетичні методологічні принципи, які враховують багатомірність, нестійкість, альтернативність характеристик розвитку дистанційного навчання, можуть послужити орієнтирами у створенні прогностичних моделей розвитку, здатних прогнозувати вихід з біфуркаційних ситуацій, оскільки синергетика, яка виникла на стику різних наукових шкіл, досліджує універсальні закономірності складноорганізованих систем. Для розробки стратегій розвитку в умовах хаотичності, невизначеності, середовища, яке швидко змінюється, необхідні нові стратегії управління.

Управлінський процес – це складна соціотехнічна система, яка складається з великої кількості розгалужених підсистем, що утворює певну складність. Із загальних уявлень синергетики ми можемо зробити висновок, що при створенні відповідних умов підсистеми мають можливість самоорганізовуватися й еволюціонувати в очікуваному напрямку.

Вищі освітні заклади вдосконалюються, розвиваючись у структурному, функціональному та історичному аспектах у міру розвитку соціального, науково-технічного прогресу. Зміни, які відбуваються в них внаслідок управління, носять не стихійний, а упорядкований характер. Таким чином, характерною ознакою ВНЗ як системи є саморозвиток [1].

Управлінню розвитком дистанційного навчання притаманна наявність складових елементів, частин, які утворюють систему, а також наявність певної структури та взаємозв'язків між її елементами, тому системний підхід надає можливість розглянути як сукупність функціонуючих взаємопов'язаних елементів, оптимізація (поліпшення) яких відбувається не окремо, а в певній взаємодії об'єктів і явищ, які підпорядковуються одній меті. Застосовуючи системний підхід до управління розвитком дистанційного навчання, ми враховували специфіку поставленої проблеми, своєю погляди на шляхи її вирішення та своєрідність управлінського процесу.

Є. Хриков вважає, що специфічною рисою управлінської діяльності є те, що вона спрямована на забезпечення системного, цілісного характеру функціонування як педагогічної системи, так і системи управління [8, с.159].

Управління розвитком дистанційного навчання повинно розглядатися як складний організм системи, орієнтованої на досягнення поставленої мети. Системний підхід дозволяє визначити найбільш суттєве в досліджуваних об'єктах і явищах, ігнорування другорядного спрощує, упорядковує в цілому процеси, які вивчаються.

Основними напрямками управління розвитком дистанційного навчання в педагогічному університеті є розробка: концепцій та стратегій розвитку дистанційного навчання, проектів нормативно-правової бази, навчально-методичного забезпечення та його експертної оцінки, забезпечення підготовки фахівців, знаходження достатнього фінансування, маркетингових досліджень

Розвиток дистанційного навчання – це система різних поглядів, уявлень, ідей, які являють собою узагальнення достовірного наукового пізнання: терміни, поняття, категорії, методи дослідження, функції, принципи та ін. Завдяки системному підходу концентруються зусилля на вузлових питаннях управління: формулювання та визначення цілей, вибір засобів і методів діяльності, забезпечення кількісної оцінки результатів. Продуктивність управління розвитком дистанційного навчання в педагогічному університеті було забезпечено постійним системним аналізом усіх етапів діяльності. Визначені механізми безперервного й цілеспрямованого впливу на об'єкт дослідження.

З урахуванням системного підходу для ефективного розвитку дистанційного навчання має бути реалізована як цілісна управлінська система, в теоретичну основу якої покладено системну модель управління розвитком дистанційного навчання.

Система управління розвитком дистанційного навчання в педагогічному університеті має такі складові: нормативно-правове, матеріально-технічне, організаційне, кадрове, науково-методичне, інформаційне забезпечення.

Механізми управління розвитком дистанційного навчання повинні бути представлені у вигляді системи управлінських завдань, постановки і рішення, з яких складається процес управління – прогнозування, моделювання, визначення структури суб'єкта управління, підготовка суб'єктів управління до реалізації розвитку дистанційного навчання, аналіз результативності управлінської системи, її корек-

ція. Найчастіше в управлінській практиці моделювання використовується декілька методологічних підходів, при цьому деякі підходи використовують як основні, інші є другорядними

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже у даній статті розглянуті найбільш значущі загальнонаукові методи, які є методологічною базою управління розвитком дистанційного навчання і надають можливість досліджувати управління розвитком дистанційного навчання, простежуючи зміни й динаміку управлінського процесу; досліджувати явище з урахуванням усіх зв'язків і взаємодій, які впливають на його розвиток, становлення й удосконалення; досліджувати чинники, принципи для розвитку дистанційного навчання.

Список використаної літератури

1. Биков В. Ю. *Наукове забезпечення дистанційної професійної освіти: проблеми та напрями досліджень* / В. Ю. Биков; за ред. Т. Левовицького, І. Вільш, І. Зязюна, Н. Ничкало // *Професійна освіта: педагогіка і психологія: укр.-польск. [щоріч.]*. – К.; Ченстохова, 2000. – Вип. 2. – 2000. – С. 93–114.
2. *Исследование систем управления : учеб пособие / под ред. Ф.Шарова*. – М. : МИЭП, 2007. – 136 с.
3. Каськов Н. Н. *Философия: курс лекцій для студентов, магистрантов и аспирантов* / Н. Н. Каськов, В. Н. Чекер – Луганск : Элтон-2, 2006. – 356 с.
4. Леценко І. Т. *Розвиток дистанційної освіти в Російській федерації : дис... канд.пед.наук 13.00.01 / І. Т. Леценко*. – К., 2008 – 239 с.
5. *Материалистическая диалектика*. – М. : Знание, 1985. – 249 с.
6. Самченко В. Н. *Диалектика: вчера, сегодня и завтра* / В. Н. Самченко // *Красноярская гос. академия цветных металлов и золота*. – Красноярск, 1999. – 32 с.
7. *Философский энциклопедический словарь / редкол.: С. С. Аверинцев, Э. А. Араб-Оглы, Л. Ф. Ильчев и др.* – 2-е изд. – М. : Сов.энцикл., 1989. – 815 с.
8. Хриков Є. М. *Управління навчальним закладом : навч. посіб.* / Є. М. Хриков. – К. : Знание, 2006. – 365 с.

Е.И. Кравченко

Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко, Луганск

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ УПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЕМ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ В ПЕДАГОГИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ

В данной статье рассмотрены методологические принципы управления развитием дистанционного обучения в педагогическом университете, которые создают методологическую базу управленческого процесса и предоставляют возможность проследить его изменения и динамику. Подбор методологических подходов учитывает специфику проблемы, взгляды на пути ее решения, а также своеобразие управленческого процесса и результатов развития дистанционного обучения.

Ключевые слова: управление, развитие, дистанционное обучение, диалектический подход, синергический подход, системный подход.

O.I. Kravchenko

Lugansk National University named after Taras Shevchenko, Lugansk

METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF MANAGEMENT OF DISTANCE LEARNING DEVELOPMENT IN THE PEDAGOGICAL UNIVERSITY

Methodological principles of management of distance learning development in the pedagogical university are presented in the article. They create a methodological base of the administrative process and give a possibility to trace its changes and dynamics. The selection of methodological approaches takes into account the specific of the problem, existing views on its solution as well as the originality of the administrative process and the results of the distance studies development.

Key words: management, development, distance studies, dialectical approach, sinergistical approach, system approach.